

חילת הדברים. אירע לגלברייט מה שאירע למלומדים המכובדים אותם זיכה בכמה הצלפות טובות. תורתו אומצה, לעתים בצור רה שרירותית ובלתי-מאוזנת, גם במדינות שמחוץ לארצות-הברית. הוגע-ידעות חבר-תיים שונים הגיעו למסקנה כי חברת-השפע והצריכה היא בהכרח חברה של ניוון, וכי יש להציל את חברתם מפגיעה של זו על ידי בלימת גידול התוצר ועלידי אידיאלי לוגיה הפוכה מזו של "כלכלת השוק", כלומר אידיאולוגיה הגורסת בלימה מכוונת של גידול התוצר והשפע, כדי להימנע מחלאת של זו. אבל ראוי לזכור כי מה שנכון לגבי ארצות-הברית אינו נכון בהכרח לארצות כמו ישראל, למשל. כאן גידול התוצר והשיגשוג הכלכלי לא הגיעו עדיין לרמה המחייבת בלימה, ואין צורך לומר של הגיעו ליצירת כלכלה היכולה להקצות את כל המשאבים הדרושים לשירותים סוציאליים כוללניים, אוניברסליים והולמים. כאן, בלימת גידולו של התוצר פירושה מניעת היווצרותם של אותם משאבים הדרושים ליצירת הבטחון הסוציאלי המיוחל. אכן, בעייתת של מדינה כישראל היא החיי-פוש אחר איזון בריא בין שאיפה לגידול בתוצר ובין שאיפה להרחבת החקיקה הסוציאלית, העולה במשאבים הרבה, מתוך שיקולים גורמאטיביים ותועלתיים כאחד, שכן השקעה בשירותים סוציאליים היא עצ-מה המרץ לגידול כלכלי.

חשיבות משנתו של גלברייט היא בהחדרתה התודעה כי ייצור מוגבר איננו המבחן להישג חברתי ואינו התפרון לכל הנגעים החברתיים כשם שנכון הוא שהתורה הקיינת-סיאנית של הרחבת התפוקה במשק וההכנסה אינה יכולה לפתור את בעיית המחסור. אולם גלברייט אינו נותן תשובה חיובית וחוחכת על השאלה אם מאפשרת החברה הקאפיטליסטית תכנון כולל והקצאת משאבים גדולים לשירותים סוציאליים. אין ספק כי בהדרגה נמצאת גם היא חייבת להיענות לאתגר שהעוני החדש מציב בפניה, אך האם די בתגובתה האטית לעשות את הרושם הדרוש? והאם יש ביכולתה

חברת השפע

ג'ון ק. גלברייט יצא לקעקע מן היסוד, בבקאות תיאורטית עמוקה, נסיון מעשי ושנינות חדה, את ה"חכמה המקובלת" של כלכלני "השוק", ונמצא הוא עצמו יוצר "חכמה מקובלת" חדשה. התיזה היסודית של גלברייט היא שהגידול בתוצר הלאומי הגלמי ובצריכה, השיגשוג הכלכלי של חברה, ההתפתחות הטכנולוגית—כל אלה אינם פותרים את חלאת הקשים של החברה המודרנית, "חברת השפע". האמונה כי גידול התוצר, המלווה גם גידול בהכנסה, יחסל את העוני היא אמונת-שווא. בלב-לבה של "חברת השפע" קיימים כסי-עוני גדולים ומנוונים, המתבלטים עוד יותר על רקע השיגשוג הכלכלי. השפע אינו מתחלק שווה-בשווה. טבעו שהוא נופל בחלקם של רבים-ביחס אך נשאר הרחק מהישג-ידם של מעטים-ביחס—אותם 10% עניים אשר "חוקי-הברזל" של העוני מחייב שיימצאו בתוך חברת-השפע. אלה האנשים שאינם מסוגלים להשיג פירוורים מעוגת השפע וכך נמצאים הם עניים יותר ויותר לפי שהפער היחסי בינם לבין האחרים גדל והולך. בתחום הפוליטי פירושה של "כלכלת-השוק" הוא נסיגה מיסודותיה של "מדינת-הרווחה" והכלכלה המתוכננת, דחיית הצורך בהקצאת משאבים לסעד ורווחה משום שהקצאה זאת מדלדלת את התקציב ומשמשת מכשול לגידול התוצר.

גלברייט מפריך בתוקף טענה זו. מי שמבקש לשוב אל "כלכלת השוק" מבקש לבטל את "מדינת הרווחה", כל שכן את האפשרות לשכללה, והוא דן מיליונים רבים לעוני ומחסור לפי שהללו לעולם לא יוכלו לקחת חלק במירוץ אל השפע. אדרבה, סבור גלברייט, דווקא "חברת-השפע" הקאפיטליסטית-הטכנולוגית חייבת בתכנון כלכלי ובתחיקה סוציאלית נרחבת.

נאן כדאי להעיר על מה שכבר הוזכר בת

ג'ון ק. גלברייט: חברת השפע; תרגום: זוסף עזיאל; עם עובד / ספרית אפקים, 1972; 288 עמ'.

להתגבר על המכשולים, שהם מטבעו של משטר קאפיטליסטי, המונעים תיכנון כולל אפקטיבי שיהפוך את חברת-השפע לא לחברה שוויונית אלא לחברה שכל אזרחיה נמצאים בשיעור-מה מעבר ל"קו-העוני"? אין ספק שגלברייט אופטימי, ועם זאת גם ברי לו שאם יימנעו מעצבי המדיניות החברתית מלפעול לחלוקה צודקת של השפע יהיה הדבר טראגי ביותר.

ש. י.

הקץ לעוני

מלחמת-העולם השניה הולידה את כלכלת-השפע, את "החברה המתוכננת" ואת "מדי-נת-הרווחה". אחריה באה ההצלחה רבת-הרושם של שיקום אירופה באמצעות הון אמריקאי וגילתה את השינוי שחל ביחסו לתפקיד ההון המושקע בארצות-חוץ. סופית וללא עירעור עוצבה התודעה של "היס-טוריה אוניברסאלית" ונפתחה התגוששות אידיאולוגית ומעצמתית מחדשת על נפשו של "העולם השלישי", זאת הפעם בכלים שונים מאלה ששימשו את "האימפריאליזם החדש". בארצות המערב החל עיסוק אינ-טנסיבי בבניית החברה מחדש, ובתוך כך הוסטו הדגש ומרכז-הכובד אל הצורך בבי-נייה מחדשת של החברה העולמית כולה; הצורך בבניית כלכלה בינלאומית שתרכבה שוויון רמות-חיים בעולם. פירושו של דבר, שינוי יסודי במדיניות ההשקעות והפיתוח ומהפכה יסודית בכל הנוגע למבנה הכל-כלה והחברה ברחבי האימפריות והפיכת מושבות-לשעבר לארצות מיצרות ומיצאות ולא רק מיבאות.

בספר שכתב דוד הורביץ מיד עם תום מלחמת-העולם השניה ציטט מתוך דו"ח של ועדה אמריקאית האומר: "אחת העוב-דות הכלכליות החשובות ביותר שלמדנו

בעשר השנים האחרונות היא זו כי אפשר וצריך להשתמש באמצעים פיסקליים ובפז-ליטיקה כספית להפעלת כלכלה מתרחבת. אין לנו לחשוש מפני שיטת המטבע ומפני מנגנון הייצור שלנו. כבר אנו משתלטים על דרכי השימוש באוצרות העולם. זה כבר ידענו על האפשרויות בשטח זה, אולם יראנו לנקוט בשיטה הזאת... עומדים אנו על מפתנה של כלכלת השפע. יש בכוחו של הדור הזה לא בלבד ליצור שפע, אלא גם לחלקו, ואין אנו צריכים אלא לפתוח את השער לכלכלה כזאת, לעשות את הצעד הנחשוני לביצוע נוצו של רצון ההגשמה. מאז לא זזה האופטימיות מדוד הורוביץ, אשר שנים רבות שימש נגיד בנקי-ישראל ותרם תרומה עיונית ומעשית חשובה לקי-דום הרעיון של כלכלת-שפע בינלאומית; בבטחון-עצמי רב שבה האופטימיות ועולה גם בספרו החדש. לדאבון-הלב, דומה שהיא לוקה בשני חסרונות עקריים. ראשית, היא רואה כענין שולי את העובדה ש"חברת-השפע" המערבית הולידה כיס-עוני גדולים ולא הצליחה—או לא רצתה—ליצור חלוקה שווה או הוגנת של השפע הנוצר כתוצאה מכלכלה מתוכננת, גידול כלכלי וטכנולוגיה מתקדמת. חוסר-הצלחה זה מעיק והולך על תודעת המערב ומשקיע אותו בהתעסקות ערה ופולמוסנית סביב התופעה של "העוני החדש" והוא מוליד ספקנות בקשר ליכולתו של המערב לפתור את בעיות העוני האוני-ברסאלי בטרם יעשה ויצליח בביתו פנימה. שנית, נראה כי הורוביץ מתעלם מן השפע הרב של המכשולים והעפבות המונחים לפני כל נסיון להגשים כלכלה בינלאומית מתוכ-ננת, שתכליתה לחולל מהפכה במבנה החב-רתי והכלכלי של "העולם השלישי" ול-הביא לשינוי הגישה כלפיו מצד המדינות העשירות.

לאחר שקראתי ספר זה מצאתי בעתון יומי דעה של מומחה הסבור כי גילויים אחרונים מסלקים סופית את "השד המאלתוסיאני" לפי שאין ספק עתה כי אכן יוכל העולם לספק את כל כמיות המזון שיצטרך להן—הן בדמוגרפיה של היום הן בדמוגרפיה של

* דוד הורביץ; הקץ לעוני; תרגום: יוחנן עומרי; ספרית פועלים, בשיתוף עם מכון הורוביץ לחקר ארצות מתפתחות באוניבר-סיטת תל-אביב, 1972; 155 עמ'.